

**AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASININ
DÖVLƏT
STANDARTI**

AZS ГОСТ 31783:2021

İlkin nəşr
2021

**ÜZÜM TİŒLƏRİ TEXNİKİ ŞƏRTLƏR
GRAPE SAPLINGS SPECIFICATIONS**

Bu standart Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutunun icazəsi olmadan tam və ya hissə-hissə yenidən çap oluna, çoxaldıla və yayıla bilməz

Elçin İsaqzadə küç., 7-ci köndələn

Telefon: +994125149308

Email: office@azstand.gov.az

MÜQƏDDİMƏ

- 1.Üzümçülük və şərabçılıq məhsullarının standartlaşdırılması üzrə texniki komitə AZSTAND/22 tərəfindən İŞLƏNİB VƏ TƏQDİM EDİLİB. (20 noyabr 2020-ci il tarixli 21 sayılı protokol)
- 2.Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutunun _____ tarixli _____ sayılı əmri ilə TƏSDİQ EDİLİB VƏ QÜVVƏYƏ MİNİB.
- 3.Bu standart ГОСТ 31783-2012 Сажены винограда. Технические условия standartının tərcüməsi əsasında hazırlanmışdır.
- 4.İLK DƏFƏ TƏTBİQ EDİLİR.
- 5.Dövlət standartında müəyyən edilən tələblərin beynəlxalq standartlara, norma,qayda və tövsiyələrə və digər dövlətlərin müvafiq mütərəqqi milli standartlarına, elm, texnika və texnologiyanın müasir nailiyyətlərinə əsaslanmasını müəyyən etmək üçün standartın ilkin yoxlama müddəti 2022 ildir.

MÜNDƏRİCAT

1. Tətbiq sahəsi
2. Normativ istinadlar.....
3. Tinglərin təyini.....
4. Təsnifat.....
5. Texniki şərtlər.....
6. Təhlükəsizlik tələbləri.....
7. Qablaşdırma.....
8. Nişanlanma.....
9. Qəbul qaydaları.....
- 10.Nəzarət metodu.....
11. Daşınma və Saxlanma.....

1. TƏTBİQ SAHƏSİ

Bu standart üzüm bağlarına əkilməsi nəzərdə tutulmuş özkökü üstündə bitən və calağ edilmiş birillik və iki illik üzüm tinglərinə aiddir.

1. NORMATİV VƏ İSTİNADLAR

Bu standart aşağıda qeyd olunan normativ sənədlərdən istifadə etməklə hazırlanmışdır.

ГОСТ 166-89 (ИСО 3599-76)

ГОСТ 427-75 Metal xətkəş. Texniki şərt

ГОСТ 10131-93 Ağac materialından hazırlanmış kənd təsərrüfatı və yeyinti sənayesi sahəsində istifadə edilməsi. Texniki şərt

ГОСТ 11354-93 Ağac materialından hazırlanmış kənd təsərrüfatı və yeyinti sənayesi sahəsində istifadə edilməsi. Texniki şərt

ГОСТ 14192-96 Yükün nişanlanması

2. TİNGLƏRİN TƏYİNİ

3.1. Orjinal tinglər

3.2. Elit tinglər

3.3. Reproduktiv tinglər

4. TƏSNİFATI

4.1. Üzüm tingləri bioloji təsnifatına görə Orjinal, Elit və Reproduktiv tinglərə bölünür.

4.2. Bəcərilməsinə görə tinglər aşağıdakı tiplərə bölünür.

- özkökü üstündə bəcərilən birillik və ikiillik
- özkökü üstündə bəcərilən vegetativ qapalı kök sistemində malik
- calanmış bəcərilən birillik və ikiillik
- calanmış bəcərilən vegetativ qapalı kök sistemində malik.

5. TEXNİKİ ŞƏRTLƏR

5.1. Üzüm bağlarının salınmasında Dövlət reestrinə salınmış rayonlaşdırılmış, perspektiv və rayonlaşdırılmaya tövsiyə edilmiş üzüm sortlarından istifadə edilir.

5.2. Tinglərin sort təmizliyi cədvəldə göstərilən tələblərə cavab verməlidir.

Cədvəl 1

Tinglərin bioloji təyini	Sort təmizliyi,%-lə
Orjinal tinglər	100
Elit tinglər	100
Reproduktiv tinglər	98

5.3. Keyfiyyətinə görə tinglərinin göstəriciləri cədvəl 2-də göstərilmişdir.

Cədvəl 2

Göstəricilərin adı	Tinglərin xarakteristikası və normaları			
	Birillik və ikiillik		Vegetativ	
	Özkökü üstə	Calaq	Özkökü üstə	Calaq
Xarici görünüşü	Yaxşı inkişaf etmiş, bərabər ölçülü, sağlam, mexaniki zədəsizolan, virus, fitoplazma, göbək xəstəlikləri və zərərvericilərlə sirayətlənmə əlamətləri olmayan			
Birillik zoğların vəziyyəti	əsasında gözcük formalaşmaqla zoğ yaxşı yetişməli		Yaşıl yarpaqları qurumamış	
Calaqaltı və calaqüstülərin bitişməsi	-	calaqaltı və calaqüstü bitişmə yerində (dirsək hissədə) tam, hərtərəfli bitişmişdir	-	calaqaltı və calaqüstü bitişmə yerində (dirsək hissədə) tam, hərtərəfli bitişmişdir
Calaqaltı hissədə pöhrə zoğ, yaxud calaqüstü hissədə köklərin olması	-	Qəbul edilmir		Qəbul edilmir
Orta buğumarası hissədə tingin diametri, mm	5	5	5	5
Ting uzunluğu, sm	40	35	40	35
Birillik zoğun yetişmiş hissəsinin uzunluğu, sm	20	20	-	-

Yaşıl zoğların uzunluğu, sm	-	-	8-25	8-25
Yaşıl zoğlarda yarpaqların miqdarı, ədəd	-	-	4	4
Əsas köklərin miqdarı, ədəd	3	3	3	3
Əsas köklərin uzunluğu, sm	12	12	8	8
* Sərt soyuq iqlim şəraitində torpaq qatı 30 sm donarsa, Özkökü üstə becərilən tinglərin uzunluğu 50 sm, calağ olunmuş tinglərin uzunluğu isə 45 sm olmalıdır.				

5.4. Bəzi illərdə havanın temperaturu tinglərin inkişafı üçün pis keçərsə, (havanın illik aktiv temperaturu 3100°C olarsa) bir illik zoğların uzunluğu 20 sm- dən az olarsa, onların pitomnikdə ikinci ilə saxlanması məqsədəuyğundur.

6. TƏHLÜKƏSİZLİK TƏLƏBLƏRİ.

6.1. Anacılıq və istehsalat məqsədilə salınan bağlarda fitosanitar və karantin zədələnməsi yoxlamasından keçməmiş tinglərdən istifadə olunmasına icazə verilmir.

6.2. Xəstəlik və zərərvericilərlə sirayətlənmiş tinglər qəbul olunmuş normativ və dövlət standartında qaydalarına uyğun istifadə oluna bilər.

7. QABLAŞDIRMA

7.1. Calanmış və özkökü üstündə becərilən tinglər hər qomda 25-50 ədəd olur. Hər qom 3 yerindən nəmliyə davamlı və tingi zədələmiyən material (yumşaq məftil və ya iplə) bağlanmalıdır.

7.2. Uzaq məsafəyə daşınması nəzərdə tutulan (400 km uzaq) tingləri 10-20 qomdan, yaxud dəstədən ibarət (hər qomda 250-500 ədəd) bağlamalar halında daşıyırlar. Kökləri nəmliyi saxlayan materiallarla (nəmləndirilmiş taxta yonqarı və s.) bürünür. Bağlamalar möhkəm ip və yumşaq məftillə bağlanaraq üzərinə polietilen örtük və üstündən qablama örtüyü ilə bürünür. Bağlamaların maksimal ölçüləri 100 x 100 x 50 sm, çəkisi 50 kq-dan artıq olmamalıdır.

Becərilən üzüm tingləri vegetativ qapalı kök sistemində malik olanların qablaşdırılması ГОСТ 10131, ГОСТ 11354 üzrə aparılır.

8. NİŞANLANMA

8.1. Nişanlama zamanı hər qoma aşağıdakılar əks olunan etiket yapışdırılır:

- Calaqaltı və calaqüstü sortlarının ampelografik adı;

- Tingin sinifi və mənşəyi;
- Tingin sayı;
- Partiya nömrəsi;
- Təsərrüfatın adı;
- Hazırlandığı standartın işarəsi.

8.2. Nəqliyyatda daşınmaq üçün nəzərdə tutulan yük müvafiq GOCT 14192 uyğun nişanlanır (markalanır) və hər bir bağlamanın üzərində aşağıdakılar göstərilir:

- partiya nömrəsi;
- alıcının ünvanı;
- yükü göndərənün ünvanı;
- calaqaqaltı və calaqaüstü sortun adı;
- tinglərin sinfi və mənşəyi;
- bağlamada tingin miqdarı;
- hazırlandığı standart.

8.3. Hər bir bağlamanın üzərinə manipulyasiya işarəsi vurulur, yəni "Temperatura nəzarət edin".

9. QƏBUL QAYDALARI

9.1. Özkökü üstündə becərilən və calaqaq tingləri partiyalarla qəbul edilir. Bir təsərrüfatda becərilmiş, eyni calaqaqaltına calaqaq olunmuş, eyni ampeloqrafik sorta, sinfə, mənşəyə, boya və yaşa, həmçinin təhvil-təslim üçün müvafiq formaya uyğun keyfiyyət sənədlərinə malik olan tinglərin müvafiq miqdarı partiya hesab edilir. Hər bir partiyada 10000 ədəd bir boyda, eyni sorta və ya calaqaqaltına calaqaq olunmuş, ya da özkökü üstündə yetişdirilmiş tinglər birlikdə qəbul edilir.

9.2. Tinglər satışı partiyalarla göndərilərkən, karantin sertifikatı, keyfiyyət və sort şəhadətnaməsinə malik olmalıdır. Keyfiyyətə cavabdeh olan nəzarətçilər calaqaq və öz kökü üstündə becərilən üzüm tinglərini göndəriləndiyi partiyanın bir neçə yerindən nümunələr götürüb keyfiyyətinin yoxlanılması üçün baxış keçirir. Mövcud standartın tələblərinə görə partiyada 10000 ədədə qədər olan tinglərin 2%-dən, 10000-dən çox olduqda 1%-dən baxış üçün nümunə götürülür.

9.3. Üzüm tinglərinin keyfiyyətini yoxlamaq üçün hər bir qomda sortu təsdiq edən etiket və aprobasiya aktı olmalıdır. Kiflənməmiş, zədələnməmiş, yaş, əyri, qurumuş, xəstəlik və zərərvericilərlə sirayətlənmiş tinglər qəbul edilməməlidir.

Tinglərin hər partiyasının qəbulu zamanı aşağıdakıların olması nəzərə alınmalıdır:

- ştambın uzunluğu düz gəlməyən tinglər 2%-dən çox olmamalı;
- mexaniki zədələnmiş tinglər 2%-dən çox olmamalı;
- birillik zoğu yetişməmiş tinglərin miqdarı 2%-dən çox olmamalıdır.
- bakterial xərcəng xəstəliyinə tutulmuş tinglərin qəbul edilməsi qəti qadağandır.

Gizli (virus və göbələk xəstəlikləri və s.) əlamətlər yoxlanarkən analiz üçün götürülmüş nümunələrdən ən azı 50-si xarici görünüşünə görə həmin standartın tələblərinə cavab verməlidir.

9.4. Tinglər yoxlanılarkən aşağıdakı hallarda qəbul edilməsinə icazə verilir:

- boz çürümə xəstəliyi ilə sirayətlənmə 5%-dən çox olmadığıda;
- gizli əlamətlər yoxlanılarkən pis birləşmə 5%-dən çox olmadığıda;
- qurumuş köklər, köksüz tinglər (qələmlər) 5%-dən çox olmadığıda;
- köklərin uzunluğu və miqdarında kənarçıxmalar 2%-dən çox olmadığıda;
- birillik yetişmiş zoğun diametri və uzunluğu boyunca mexaniki zədələr və kənarçıxmalar 2%-dən çox olmadığıda;
- tingin gövdəsində ölü kambi və zədələnmə 2%-dən çox olmadığıda;
- qurumuş, yaxud məhv olmuş gözlər 2%-dən çox olmadığıda;
- calağın birləşmə yerində sınıq və ya qopmuş calaüstü 2%-dən artıq olmadığıda;

Əgər nümunələr standartın tələbinə cavab vermirsə, ikinci dəfə də nümunələr götürülüb müayinə edilməlidir.

İkinci yoxlamanın nəticəsi bütün nümunələrə şamil edilir. Əgər ikinci yoxlamanın nəticələrinə əsasən müayinə edilmiş ting nümunələri standartda uyğun gəlsə, tinglər yenidən sortlaşdırılır.

Partiyada yol verilən kənarçıxmalar və çatışmazlıqlar tinglərin ümumi miqdarının 8%-dən çox olmamalıdır. Bu tinglər müqavilənin icrası zamanı tingin say hesabına daxil edilmir və dəyişdirilməlidir.

10. NƏZARƏT METODU

10.1. Nümunə seçimi

10.1.1. Tinglərin keyfiyyəti göstəricisi 9.2. maddəsinə əsasən təyin olunur.

10.1.2. Ölçü ləvazimatı

Qeyd olunan ölçü ləvazimatlarından istifadə edilir.

- xətkeş ГОСТ 427 uyğun.
- ştangenpərgar ГОСТ 166.

10.2. Analizə hazırlıq

Analiz üçün hazırlanan parafinlənmiş tingləri parafindən azad etmək üçün onları 3-6 saniyə ərzində 70-80°C temperaturu olan suya salmaq lazımdır.

10.3. Yoxlama metodu

10.3.1. Tinglər ilk olaraq 9.2. bəndinə əsasən və vizual görünüşünə, mexaniki, habelə xəstəlik və zərərvericilərin təsirindən yaranan zədələrə görə yoxlanılır.

10.3.2. Tingin kök boğazından calaq tutan hissəsinə qədər uzunluğu xətkəşlə ölçülür. Özköklü, yaxud calaq üzərindəki birillik zoğun uzunluğu isə onun inkişaf etdiyi yerdən ucuna qədər ölçülür.

10.3.3. Köklərin uzunluğu tingin dabanından kökün ucuna kimi ГОСТ 427 uyğun ölçülür.

10.3.4. Birillik və ikiillik zoğlar xətkəş vasitəsi ilə ölçülür. Orta ölçü müəyyən edilir. Ən kiçik diametr ştangenpərgarın köməyi ilə ölçülür və standartda uyğunluğu müəyyən edilir.

10.3.5. Zoğların və köklərin diametrləri ştangenpərgarın köməyi ilə müəyyən edilir.

10.3.6. Birillik zoğun diametri birinci buğumun ən kiçik hissəsindən ölçülür.

10.3.7. Köklərin diametrini tingin dabanından 10 mm aralı məsafədə və uzunluğu standartda uyğun köklərdən ölçülür.

10.3.8. Gözlərin sağlamlığı və cücmə qabiliyyəti onu ülgüc ilə yuxarıdan aşağı kəsməklə müəyyən edilir. Göz konusvari kəsiyi yaşıl rəngdə olduqda sağlam hesab olunur.

10.3.9. Xəstəliklə sirayətlənmiş tinglərin miqdarı xarici görünüşünə və morfometrik ölçülərinə görə mövcud standartın tələblərinə cavab verən 50 ədəd ting nümunəsindən müəyyən edilir.

10.3.10. Köklərin vəziyyəti uzununa və çəpinə kəsməklə müəyyən edilir. Floemada tünd boyanmış hissələrin olması köklərin sirayətləndiyini göstərir.

10.3.11. Boz cürümə xəstəliyinin mövcudluğu qabığı tam soyulmuş ştambın üzərində tünd-qəhvəyi ləkələrin (nekrozların) olması ilə təsdiq edilir. Hətta tingdə ölçüsü 5 mm olan bir nekroz varsa belə o yoluxmuş sayılır.

10.3.12. Calaqaltı ilə calaqüstünün bitişməsini yoxlamaq üçün calaq yeri korus (küt) bıçaqla bir qədər kəsilir.

10.4. Calaqaltı-calaqüstünün bitişmə faizi dairəvi birləşmə yerinə görə gözəyari üsulla müəyyən edilir.

10.5. Bakterial xərcəng gözəyari üsulla təyin edilir. Calaqaltı və calaqüstünün kəsişmə yerində (calaq hissədə) şiş olarsa, becərilmək üçün yararlı hesab edilmir. Tinglərin sort təmizliyinin təmin edilməsi məqsədilə aparılan aprobasiya işləri, o cümlədən aid olan əsas (bazis) tinglərin fitosanitar vəziyyətinə nəzarət və qiymətləndirmə müəyyən olunmuş qaydada təsdiq olunmuş metodika əsasında aparılır.

10.6. Nəticələrin işlənməsi.

Normativə uyğun gəlməyən tinglərin miqdarı aşağıdakı düstura əsasən hesablanır.

$$K = a_1/a \cdot 100\%$$

belə ki, a_1 - normativə uyğun gəlməyən tinglərin miqdarı
 a – nümunədə olan tinglərin miqdarı

Hesablama onda bir dəqiqliyi ilə hesablanır və cədvəl 2 və 9.3 bəndinə ilə müqayisə edilir.

11. DAŞINMA VƏ SAXLANMA

11.1. Daşınma

Bütün növ daşınma nəqliyyatı ting yükünün daşınma tələblərinə cavab verməli, temperatur mənfi 3°C-dən aşağı olmamalı, kök sistemi ağac kəpəyi ilə örtülməlidir. Yuxarı hissəsi rezin və ya polietilen örtüklə bağlanmalıdır. Tinglər uzaq məsafələrə daşınarkən 20 qomda (500-1000 ədəd olmaqla) hər birində isə 25-50 ədəd ting olmaqla kök sistemi nəm ağac kəpəyinə basdırılmalı və qoma kəndir və yaxud yumşaq məftillə bağlanmalı, polietilen örtüklə örtülməlidir.

11.2. Saxlanma

11.2.1. Tinglərin saxlanması zamanı müvafiq standartın tələblərinə riayət olunmalıdır: Tinglər xüsusi saxlanma yerlərində, zirzəmilərdə və soyuducu kameralarda saxlanılmalıdır. Kök və birillik zoğların şaxtadan donma təhlükəsi olmayan bölgələrdə tinglərin xəndəklərdə müvafiq şəraitdə saxlanılmasına yol verilir.

11.2.2. Saxlanılacaq otaqlarda saxlanan ting qomlarının hündürlüyü 2.0 m., padval və saxlanma kameralarında isə 1,5 m. nəmliyi 8-10% olan qumla, yaxud nəmliyi 80-85% olan taxta yonqarı ilə örtülür.

11.2.3. Tinglər havanın temperaturu 0-4°C saxlanılır.

11.2.4. Nisbi rütubəti 80 % - 85 % olan şəraitdə saxlanılmalıdır.

LAYIHƏ

AZS ГОСТ 31783:2021
Üzüm Tingləri.
Texniki Şərtlər